

Институт военного духовенства российской армии был упразднен в начале 1918 г. В сане новомучеников XXв и исповедников российских пребывает ныне немало военных священников, которые честно и достойно несли военную службу. И мы обязаны постигнуть и освоить все лучшее, что оставили наши предки. Нам необходимо, используя все доступные архивные и другие материалы, сделать выводы для сегодняшнего повышения эффективности и действенности сотрудничества армии и Церкви.

Список использованных источников:

1. Капков К. Г. Памятная книга Российского военного и морского духовенства XIX – начала XX вв. Справочные материалы. – М., 2008;
2. Котков В. М. Военное духовенство России: страницы истории. – СПб., 2004; Фирсов С. Православная Церковь и государство в последнее десятилетие существования в России. – СПб., 1996 и др.
3. Требін М.П. Збройні сили України та церква: проблеми взаємодії. – Харків: ХВУ, 1999; Армия и церковь: опыт сотрудничества // Военная мысль. – 2005. - № 9 и др.
4. 3. Военное и морское духовенство в России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.praclena.ru / Rext/155073. html](http://www.praclena.ru/Rext/155073.html)

**СТАТИСТИКА ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ ХАРКІВСЬКОЇ
ГУБЕРНІЇ НА СТОРІНКАХ
«ХАРЬКОВСКОГО КАЛЕНДАРЯ» (1869–1917 рр.).
ДО 150-РІЧЧЯ ВИДАННЯ**

Олексій Янкул,
аспірант,

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Друга половина XIX – початок XX століття визначилися для Російської імперії багатьма важливими подіями. Серед них можна назвати реформи Олександра II, завершення промислового перевороту, фінансову кризу початку XX ст., революцію 1905–1907 рр. тощо. Крім того, цей

період характеризується підвищенням інтересу до статистичних даних, в тому числі, у локальному вимірі. І це стосувалося не лише кількості населення, але й розвитку промисловості, економічних показників та інших різноманітних сфер життя суспільства. В цих умовах у багатьох губерніях з'явилися друковані статистичні збірники, які називалися пам'ятними книжками або календарями (наприклад, «Киевский народный календарь», «Полтавский календарь», «Календарь Черниговской губернии» та ін.).

У зв'язку з цим, не залишилася в стороні Харківська губернія. Тут у 1862 р. з'явилася «Памятная книжка Харьковской губернии» [1], а згодом, у 1868 р. був надрукований перший випуск «Харьковского календаря» на 1869 рік. Це були перші комплексні статистичні видання у Харкові, які увібрали в себе як суто дані про кількість тих чи інших підприємств, населення тощо, так і адрес-календар, церковний місяцеслів (включав у себе не тільки Православну церкву) та іншу корисну інформацію, яка використовувалася у повсякденному житті. Появу таких видань можна визначити як своєрідний відгук на виклики часу. Поява Губернського статистичного комітету, діяльність його співробітників були важливою передумовою до появи видання.

Статистичні дані про церковне життя Харківської губернії відображалися в «Харьковском календаре» одразу в кількох розділах: «Статистический отдел», «Адрес-календарь» (підрозділи «Министерство Внутренних Дел» («М. В. Д.») «Духовное Ведомство», «Учебные Заведения Ведомства Православного Исповедания» та ін.), «Отдел Местный справочный» тощо [див., наприклад, 2: 1874, 1888 та ін.]. Згодом деякі з цих розділів та підрозділів видання могли об'єднуватися з іншими, або змінювати свою назву. Наприклад, відомості про розподіл губернії у церковно-адміністративному відношенні спочатку публікувався в «Отделе статистическом», а далі – в «Отделе Местном справочном» [див., наприклад, 2: 1871, 1884 та ін.].

Також варто зазначити, що з часом інформація у збірнику розширювалася. Це стосувалося і даних щодо церковного життя. Так, поступово додавалися відомості про церкви не православних сповідань, про навчальні заклади, які відносилися до церковного відомства (Харківська духовна семінарія, Харківське духовне училище, Харківське єпархіальне жіноче училище тощо). Містилася інформація про монастирі Харківської єпархії, чудотворні ікони та багато інших фактів.

На основі даних «Календаря» можна прослідкувати розвиток Харкова та губернії, в тому числі, стосовно церковної статистики. Наприклад, станом на 1874 р. Харківська єпархія мала 491 прихід, на 1884 р. ця цифра зросла до 694, а на 1905 р. – до 782 [2: 1874, с. 271; 1884, с. 118; 1905, с. 165]. Це свідчило про стрімке зростання кількості населення і потребу в більшій кількості церков у губернії.

Таким чином, «Харьковский календарь» є одним з цінних джерел з вивчення розвитку церковного життя Харківської губернії, оскільки на його сторінках відображалися певні статистичні дані, які дають змогу дослідити динаміку зростання населення Харківської єпархії, кількості церковних приходів, монастирів та інших закладів, пов'язаних з церквою.

Список використаних джерел:

1. Памятная книжка Харьковской губернии. – Х., 1862–1867.
2. Харьковский календарь на 1869–1917 гг. – Х., 1868–1917.